
ORTAKLIK HUKUKUNDA KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMINA İLİŞKİN HÜKÜMLERİN İNCELENMESİ

GONCA ALANBAY
ÇAĞLA ŞAHİN
NADİDE AKDAĞ

İçindekiler

1. Giriş.....	2
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı	3
2.1. Ankara Anlaşması'nda İşçilerin Serbest Dolaşımı	4
2.2. Katma Protokol'de İşçilerin Serbest Dolaşımı.....	5
2.3. Ortaklık Konseyi Kararları	6
2.3.1. 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.....	6
2.3.2. 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.....	6
2.3.3. Aile Birleşimi	10
2.3.4. 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda İşçilerin Serbest Dolaşımı Konusunda Kısıtlamalar.....	17
2.3.5. 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.....	19
3. HİZMET SUNMA ÖZGÜRLÜĞÜ VE YERLEŞME SERBESTİSİ	20
3.1. Avrupa Birliği Hukukunda Ortaklık Hukukuna Temel olan Hizmet Kurma Özgürlüğü ve Yerleşme Serbestisi Hükümleri.....	20
3.1.1. Ortaklık Hukukunda Hizmet Sunma ve Yerleşme Serbestisinin Yer Aldığı Hükümler	21
3.2. Ortaklık Hukukunda Hizmet Sunma Özgürlüğü	22
3.3. Ortaklık Hukukunda Yerleşme (İş Kurma) Serbestisi	24
4. Sonuç	26
5. Kaynakça	28
5.1. Kararlar Kaynakçası	29

1. Giriş

Türkiye'nin AB ile bütünleşme süreci 31.07.1959 tarihinde AET'na yapılan başvuru ile başlamıştır.¹ Türkiye ve AB arasındaki ilişki; Ortaklık ilişkisi ve Üye Adaylığı ilişkisi olarak ikiye ayrılır. Ortaklık ilişkisi 1963 tarihli Ankara Antlaşması ile başlar. Diğer taraftan AB ile ilişkiler 1999 yılından itibaren kabul edilen üye adaylığı kapsamında Ortaklık ilişkisine paralel ilerlemektedir. Bu çalışmamızda Ortaklık İlişkisi kapsamı esas alınacaktır.

AB-Türkiye arasındaki Ortaklık İlişkisinin getirdiği en önemli yeniliklerden bir tanesi serbest dolaşımdır. Serbest dolaşımdan beklenen en önemli fayda, AB düzeyinde üretim maliyetlerinin eşitlenerek rekabet koşullarının sağlanmasıdır.² Türkiye ile AB ortaklık mevzuatının asli normlarını Ankara Anlaşması, bu anlaşmanın ekleri durumunda bulunan protokoller, Katma Protokol ve eki olan tamamlayıcı protokoller, uyum anlaşmaları oluşturmaktadır. Asli normlara dayanarak Ortaklık Konseyi³ tarafından tesis edilen tasarruf ve düzenlemeler ise türeme normları oluşturmaktadır.⁴ Ankara Anlaşması⁵ 33 maddeden oluşan bir çerçeve anlaşma niteliğindedir. Ankara Anlaşması'yla taraflar arasındaki ilişkilerin genel ilkeleri belirlenmiş ve öncelikli olarak Türkiye ekonomisinin kalkındırılması, güçlendirilmesi ve bu doğrultuda ekonomik entegrasyonun sağlanması hedefi benimsenmiştir.

Serbest dolaşımın kapsamına , genel olarak, ekonomik amaçlarla (çalışma ve bir iş edinimini yerine getirmek suretiyle ücret veya benzeri bir gelir elde etme amacıyla, bir işverene bağlı ya da bağımsız) bir kişinin ailesi ile birlikte diğer bir AB üyesi devlete geçmesini ihtiva eder. Ekonomik amaç taşımayan AB vatandaşlığı kavramı altında da, kişilerin serbest dolaşım ve oturma hakkı mevcuttur.⁶

---

¹ K. Ahmet Sevimli, ve Sercan Reçber. Avrupa Birliği'nde İşçilerin Serbest Dolaşımı Ve Türk İşçilerinin Serbest Dolaşım Hakkı, İstanbul Üniversitesi, 2014, s. 396.

² Gürol Özcüre, Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nde Türk İşgücünün Serbest Dolaşımı: AT-İşgücüne Sağlanan Dolaşım Hakları, İstanbul Üniversitesi, 2011, s.188.

³ Türkiye-AT ortaklığının temel organı niteliğinde olan Ortaklık Konseyi öngörülen amaçların gerçekleştirilebilmesi için bazı görev ve yetkilerle donatılmıştır.

⁴ Sevimli, s. 397.

⁵ Türkiye ile AB arasında "ortaklık" kuran Ankara Anlaşması genel hatları itibarıyla bir "Gümrük Birliği" anlaşması olarak da değerlendirilmektedir. Bu anlaşmada, tarafların karşılıklı olarak gümrük sıfırlamasına gidecekleri ve Türkiye'nin AB'nin ortak gümrük tarifesine uyacağı belirtilmektedir. Ortaklık ilişkisi bakımından karar tesis edilmesi durumunda bunu yapmaya yetkili organ Ortaklık Konseyi'dir

⁶ Gülören Tekinalp ve Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 2000), s.330-332.

Türkiye-AB Ortaklık hukukunda kişilerin serbest dolaşımının kapsamını; işçilerin serbest dolaşımı, iş kurma serbestisi (yerleşme serbestliği) ve hizmet sunanların serbest dolaşımı oluşturmaktadır. Kişilerin serbest dolaşımı bu konuları kapsamakla birlikte, esas itibarıyla ABAD kararlarının büyük bir bölümünden de anlaşılacağı üzere, esas ağırlıklı alanı işçilerin serbest dolaşımı oluşturmaktadır.⁷

İşçilerin serbest dolaşımını incelemeye geçmeden önce kişilerin serbest dolaşımının tümü bakımından dikkate alınan genel nitelikteki Ankara Anlaşması'nın madde 7 ve madde 9 hükümleri incelenmelidir. Madde 7, anlaşmaya sadık kalma yükümlülüğünü içerir. Söz konusu madde:

“Akit Taraflar, bu Anlaşma'dan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbirleri alırlar.

Taraflar, Anlaşma hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürülebilecek her türlü tedbirden sakınırlar.” demektedir.

7. maddenin, bir uluslararası anlaşmanın iyiniyetle uygulanması yükümlülüğünü içeren, program hükmü niteliğinde (dolayısıyla üye devletlerin iç hukuk kurallarında doğrudan uygulanabilir olmayan) bir düzenleme olduğunu görmekteyiz.⁸

Ankara Anlaşmasının 9. maddesi taabiyete dayalı ayrımcılık yasağını düzenlemektedir. Bu maddenin amacı, AB'ne üye ülkelere yerleşmek veya hizmet sunmak amacıyla giden Türk göçmen işçiler ve Türk vatandaşlarının kademeli entegrasyonunu hızlandırmaktır. Bu bağlamda bir Türk vatandaşına uygulanan oturma izni verilmesi ve süresinin uzatılması işlemleri için belirlenen ücretler, aynı belgeler için Birlik vatandaşlarından istenen ücretlere eşit değilse, bu durum ayrımcı ücretlendirme olarak değerlendirilecektir. Bu tarz bir ücretlendirme, iş kurma ve hizmet sunma serbestisi haklarını Ortaklık Anlaşması'na dayanarak kullanmak isteyen Türk vatandaşlarına veya onların aile bireylerine uygulandığı ölçüde, bu ücretlendirmelerin genel ayrımcılık yasağını düzenleyen 9.maddesine aykırı olduğu kabul edilmektedir.⁹ 7. maddeyle aynı gerekçeye dayanarak 9. madde de üye devletlerde doğrudan uygulanabilir bir etkiye sahip değildir.

2. İşçilerin Serbest Dolaşımı

AB ülkelerinde Türk işçiler Ortaklık Hukuku kapsamında tanınan haklardan yararlanmaktadır. Ortaklık Hukuku'nun kaynakları; Ankara Anlaşması, Katma Protokol ve Ortaklık Konseyi

⁷ Sevimli, s. 404.

⁸ C. A. Groenendijk ve Maaik Luiten, Ozan Turhan, and Margerite Turhan. AB'de Türk Vatandaşlarının Hakları : Türk Vatandaşlarının Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Ile Türkiye Arasındaki Ortaklığa Dayalı Hakları. 1st ed. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: İKV, 2011, s. 19.

⁹ A.g.e

Kararlarından oluşmaktadır.¹⁰ Bu düzenlemelerle birlikte söz konusu düzenlemeleri açıklığa kavuşturan ABAD kararları ışığında göçmen Türk işçiler ve aile bireyleri serbest dolaşım hakları temelinde bir AB hukuku statüsüne sahip olmuştur. Bu statü Türk göçmen işçilerine AB vatandaşları ile eşit serbest dolaşım hakları vermez. Ancak buldukları ülkelerde belirli koşullar altında çalışma ve ikamet hakları tanıyan bir ara statü sağlar.

2.1. Ankara Anlaşması'nda İşçilerin Serbest Dolaşımı

İşçilerin serbest dolaşımı ilk olarak Ankara Anlaşması'nın 12. maddesinde düzenlenmiştir:

“Akit Taraflar, aralarında serbest işçi akımını kademeli olarak gerçekleştirmek için, Topluluğu kuran Anlaşma'nın 48, 49 ve 50. maddelerinden esinlenmekte uyumuşlardır.”

Bu madde de geçen “akit taraflar aralarında” ibaresi ile bu konuda yalnızca Türk işçilerin AB ülkelerinde serbest dolaşımının hedeflenmediği AB üyesi devletlerin vatandaşlarının da Türkiye’de serbest dolaşımının hedeflendiği ve ‘karşılıklılık’ ilkesine dayanıldığı gözlemlenir.¹¹

Aynı zamanda ilgili hükümde geçen “Roma Antlaşması hükümlerinden esinlenmek” kavramı Komisyon tarafından getirilen açıklamayla Ortaklık Konseyinin tasarrufta bulunmasını sağlamak amacıyla işaret eden bir çerçeve olarak kabul edilmiştir.¹² “kademeli olarak” ifadesi ile de akit taraflar arasındaki ticaretin ve ekonomik ilişkilerin devamlı ve dengeli bir şekilde yükseltip destekleneceğini anlamaktayız.

Genel olarak Ankara Anlaşması'nın 12.maddesinin programsal mahiyeti ve kaleme alınış şekli, işçilerin serbest dolaşımı konusu doğrudan düzenlemeye yetecek açıklıkta ve kesinlikte değildir. Bunun sonucu olarak da söz konusu madde üye devletlerin iç hukuk düzenlerinde doğrudan uygulanabilecek bir Topluluk Hukuku kuralı ihtiva etmemektedir. Bu hususa örnek teşkil eden *Demirel*¹³ kararında, Türkiye vatandaşı Meryem Demirel, eşini ziyaret etmek amacıyla 3 ay süreli geçici bir vize ile Almanya'ya gitmiştir. Meryem Demirel, Almanya'dan ayrılacağını resmen bildirmiş olmasına rağmen, sınırlı süreli vizesinin bitiminde hamile olduğunu gerekçe göstererek Almanya'dan ayrılmamıştır. Bunun üzerine, bulunduğu şehrin idaresi tarafından kendi isteğiyle ülkeden ayrılmadığı takdirde, sınır dışı edilmesi yönünde bir karar alınmıştır. Meryem Demirel sınır dışı edilmesine yönelik alınan idari kararın iptali ve kendisine ortaklık mevzuatına istinaden “oturma izni” verilmesi talebiyle Şehir idaresi aleyhine dava açmıştır. Bu kararda, yukarıda belirtildiği üzere Divan, Ankara Anlaşması'nın 12. maddesinin ve Katma Protokol'un 36. maddesinin, Ankara Anlaşması'nın 7. maddesiyle birlikte yorumlandığında, ilgili düzenlemelerin yeterli düzeyde

¹⁰ Özcüre, s. 194.

¹¹ Arif Köktaş, Avrupa Birliğinde İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk Vatandaşlarının Durumu, Ankara, 1999., s.142

¹² Özcüre, s. 195

¹³ C-12/86;30.09.1987

açıklıktan ve kesinlikten yoksun olması nedeniyle, üye Devletlerin iç hukuklarında doğrudan uygulanabilir nitelikte olmadığına karar vermiştir.

2.2. Katma Protokol’de İşçilerin Serbest Dolaşımı

1973 tarihli Katma Protokol’de, Ankara Anlaşması’na kıyasla Türk işçilerinin serbest dolaşımı konusu ile ilgili daha ayrıntılı düzenlemeler görmekteyiz. Bu konuya ilişkin temel düzenleme 36. maddedir:

“Türkiye ile Topluluk üyesi Devletler arasında işçilerin serbest dolaşımı, Ortaklık Anlaşması’nın 12. maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde, Anlaşma’nın yürürlüğe girişinden sonraki onikinci yılın sonu ile yirmiikinci yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir. /Ortaklık Konseyi bu konuda gerekli usulleri kararlaştıracaktır”

Söz konusu madde Ortaklık Konseyi’ni, işçilerin serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleştirilmesi için detaylı kuralları belirlemek konusunda yetkilendirmektedir. KP m. 36 uyarınca işgücünün serbest dolaşımının sağlanması amacıyla Ortaklık Konseyi tarafından üç adet karar alınmıştır, bunlar; 2/76 sayılı OKK, 1/80 sayılı OKK ve 3/80 sayılı OKK’dır.¹⁴

36. madde dışında, Katma Protokol’ün tabiyete dayalı ayrımcılığı yasaklayan 37. maddesi önem arz eder. Bu hüküm Türk işçilerin çalışma şartları ve ücretler bakımından kabul edildiği genel bir hükümdür:

“Her Üye Devlet, Topluluk’ta çalışan Türk uyruklu işçilere, çalışma şartları ve ücret bakımından, Topluluk üyesi diğer devletler uyruklu işçilere göre uyrukluktan .türü herhangi bir farklı işleme yer vermeyen bir rejim tanır.”

Bu hükmün doktrinde doğrudan etkili olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle denebilir ki AB hukukunun işçi için getirdiği tanım ve koşullar Türk işçileri için de geçerlidir. Dolayısıyla Türk işçilerin işgücü piyasasına dahil olması istikrarlı ve güvenli bir durumla çalışma hayatına katılma olarak anlaşılmaktadır.¹⁵

Katma Protokolün işçilerin serbest dolaşımı konusunu ilgilendiren üçüncü madesi 38. maddedir. Bu hükme göre Türk vatandaşı işçilerin meslek ve çalışma ile ilgili olarak yer değiştirimeleri durumunda ortaya çıkan sorunların (özellikle çalışma ve oturma izinleri bağlamında) çözülmesinde kolaylık sağlanması hususu düzenlenmiştir.

Bahsedilmesi gereken son madde, 40. maddedir. Bu hüküm uyarınca genç işçi değişimi teşvik edilmiştir:

---

¹⁴ İKV; 2001 ; s. 72.

¹⁵Ceyda Ümit, *Avrupa Birliği Hukukunda Üçüncü Ülke Vatandaşları : Tüm Yönleriyle Hak ve Statüleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), s 62

“Ortaklık Konseyi, Topluluğu kuran Antlaşma'nın 50. maddesinin Üye Devletler'ce uygulama alanına konması sonucu alınan tedbirlerden esinlenerek, aralarında genç işçi değişimini kolaylaştırmak üzere, Türkiye ve diğer devletlere tavsiyelerde bulunabilir.”

2.3. Ortaklık Konseyi Kararları

AB-Türkiye ilişkileri için büyük bir önem taşıyan işgücünün serbest dolaşımı, Ankara Anlaşması madde 12 ve Katma Protokol madde 36 uyarınca 1976-1986 yılları arasında, bu on yıllık dönemde aşamalı olarak gerçekleştirilecek şekilde 3 karar alınmıştır. Bunlar sırasıyla; 2/76, 1/80 ve 3/80 Ortaklık Konseyi Kararlarıdır.

2.3.1. 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

Türkiye ve Topluluk arasında işçilerin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla 20 Aralık 1976 tarihinde 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi kararı yürürlüğe girmiştir. Bu Kararın 11. maddesi kapsamında, (Kararın yürürlüğe girmesini izleyen) 4 yıllık sürenin bitiminden bir yıl önce, o zamana kadar elde edilen gelişmelerin sonucunda son aşama kapsamındaki hükümleri belirlemek üzere Ortaklık Konseyi toplanacak ve yeni kararlar alacaktır.¹⁶ Bu madde ve Katma Protokol madde 36 uyarınca Ortaklık Konseyi toplanmış, ve 19 Eylül 1980 tarihinde 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararını kabul etmiştir. Bu kararlar birlikte, 2/76 sayılı Kararda Türk işçilerine sağlanan haklarda biraz daha iyileşme sağlamış ve 2/76 sayılı Kararın yerine geçmiştir.

2.3.2. 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın amacı önceden yasal olarak AB üyesi ülkelere gitmiş, oradaki iş gücü piyasasında çalışan göçmen Türk işçilerin hukuki durumunu düzenlemek ve iyileştirmektir. Bu Kararın, işçilerin serbest dolaşımı konusunu düzenleyen, en önemli hükmü 6. maddedir. Söz konusu maddenin birinci fıkrası uyarınca, bir üye devletin işgücü piyasasına girmiş ve usulüne uygun bir şekilde kayıtlı olan Türk işçisi:

- bir yıl yasal çalıştıktan sonra, eğer iş varsa bu üye devlette, aynı işverenle çalışması için çalışma izninin yenilenmesi hakkına,
- üç yıl yasal olarak çalıştıktan sonra, önceliğin Topluluğa üye devletlerin işçilerine verilmesi hakları saklı kalmak kaydıyla, bu üye devlette kendisinin tercih ettiği bir işverenin normal koşullarda yaptığı ve iş bulma bürolarına kayıtlı olmak koşuluyla, aynı meslekten başka bir iş teklifine cevap verme hakkına,

---

¹⁶ Özcüre, s.204

- dört yıl yasal olarak çalıştıktan sonra, bu üye devlette tercih ettiği her türlü ücretli işe geçme hakkına sahiptir.

Madde 6.1 ile Türk işçilerin kademeli/aşamalı olarak işgücüne dahil olmasını ve uyum sağlamasını sağlayacak kurallar öngörülmüştür.¹⁷ Belirtilmelidir ki 1/80 sayılı Karar (ve dolayısıyla bu madde de) Üye Devletlerin, Türk vatandaşlarının kendi toraklarına girişinde ve ilk işe alınmalarında uygulayacakları koşulları düzenleme yetkilerini ellerinden almaz. Yani madde 6.1’de geçen haklardan yararlanabilmesi, kişinin Üye Devlet mevzuatına göre zaten çalışma izni elde etmiş ve gerektiğinde bir oturma iznine sahip olmuş Türk işçileri bakımından geçerlidir.

ABAD’nın karşısına çıkan davaların yorumlanmasıyla Ortaklık Hukuku kapsamında Türk işçilerinin hakları daha iyi anlaşılmiş ve netleşmiştir. Buna göre öncelikle “işçi” kavramı açıklığa kavuşturulmalıdır. *Birden*¹⁸ kararına göre işçi kavramının Topluluk Hukukunda belirli bi anlamı vardır ve dar yorumlanamaz. Bu karara göre bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olarak ve işvereni için ücret karşılığı çalışan Türk vatandaşı bir kişi iş ilişkisinin esas kriterini yerine getirmiş olacaktır. Dolayısıyla, ikincil ve önemsiz olarak kabul edilen meşguliyetler burada dikkate alınmaz. *Bozkurt*¹⁹ kararında ise, madde 6.1 kapsamında bir Türk işçisinin, bir Üye Devlet işgücünün bir parçası olarak kabul edilip edilmediğini belirlemek için, uluslararası tır şöförlüğü yapan Türk işçisinin ülke içinde ikamet ve çalışmada bulunmasa bile, şirketin merkezinin bu üye devlette (karar konusu olayda Hollanda) bulunması dolayısıyla, bu ülkenin sosyal güvenlik sistemine prim ödenmesinin işçi sayılması için yeterli olduğu kararını vermiştir. Bir kişinin istihdam ilişkisi çerçevesinde çok az sayıda saat çalışması ve düşük ücret alması faaliyeti ikincil ve önemsiz bir konuma getirebilse de, böyle bir faaliyeti icra eden kişinin hala “işçi” olarak kabul edilme olasılığı bulunmaktadır. *Genç*²⁰ kararında, iş sözleşmesi uyarınca; Kasım 2007 yılına kadar haftalık çalışma süresi 5,5 saat, haftalık ücreti de saat başına 7.87 Euro olmak üzere işini ifa eden bir Türk işçisi mevcuttur. Oturma izninin uzatılması talebinde bulunmuştur. Ancak 4 Şubat 2008 de Berlin Bölge Mahkemesi bu talebi reddetmiş ve Genç’in sınır dışı edilebileceği uyarısında bulunmuştur. Divan’ın verdiği kararda istihdam ilişkisinin değerlendirilmesi yalnızca çalışma saatleri ve ücretine bakılması değil aynı zamanda kişinin 28 günlük ücretli izin hakkını, hastalık durumunda devam eden maaş ödemesini ve söz konusu kişinin aynı işletme ile olan sözleşmesel ilişkisinin neredeyse dört sene sürmüş olması etmenlerini de içermektedir. Böylece Genç kararında, kişinin gerçekleştirdiği mesleki faaliyetin fiili ve gerçek bir faaliyet olduğu kararı verilmiştir.

---

¹⁷ Özcüre, s. 205.

¹⁸ C-1/97;26.11.1998

¹⁹ C-434/93;06.06.1995

²⁰ C-14/09; 4.02.2010

1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 6.1 maddesine göre hak kazanırken "işçi" olmanın yanında bir diğer koşul "yasal çalışma"dır. Bu koşul ilgili üye devletler hukukuna göre tayin edilecektir. Türk işçilerin yasal çalışması, bir üye devletin işgücüne kayıtlı olarak dahil bulunan bir Türk işçinin, iş piyasasındaki durumunun istikrarlı ve güvenli olmasını gerektirmektedir. *Kol*²¹ kararında belirtildiği gibi, buldukları ülkede mahkeme süresince geçici izinle yapılan çalışmalar, Türk işçilerin iş piyasasındaki durumunun yeterince istikrarlı ve güvenli sayılması için yeterli değildir.²² Türk işçilerin yasal bir ikamet hakkı olduğu kesinleşmedikçe, yaptıkları faaliyet madde 6'daki süreler bakımından yasal çalışma olarak değerlendirilmemektedir. 1/80 sayılı Karar ikamet hakkını düzenlememiştir yahut bu hakka bir gönderme yapmamıştır.²³ Oturma hakkı, çalışma hakkının varlığından zımnen ortaya çıkar. Dolayısıyla çalışma izni verilmesi, yenilenmesi, uzatılması, zorunlu olarak oturma iznini de aynı şekilde etkileyecektir. Divan içtihadında "çalışma hakkının tartışmasız/mutlak ikamet hakkı yarattığı" ifadesi kullanılmaktadır.²⁴

İş ve işveren değiştirme konusunda 6. maddenin 1. fıkrası açıkça, bir Türk işçinin işvereni yanında bir yıl çalışması sonrası iş bulması halinde çalışmaya devam edebilmesini; üç yıllık toplam çalışmayı bitirmesi halinde aynı iş kolunda, iş teklifi olması koşuluyla işveren değiştirebilmesini, dört yıllık yasal çalışmadan sonra ise istediği tüm işlerde çalışabilmesini öngörmüştür. *Eroğlu*²⁵ kararında, bir Türk işçisi üç yıllık süreyi tamamlamadan işveren değiştirmiş ve bu Ortaklık Hukukuna uygun bulunmamıştır. *Eker*²⁶ kararında ise kişinin bir yıl dolmadan işverenini değiştirmesi, faaliyetinin istikrarlı olarak yorumlanmasını engellediği ve sürenin hesaplanmasında farklı işverenlerde geçen sürelerin birleştirilmeyeceği kararı verilmiştir.

Aynı zamanda belirtilmelidir ki, kişinin (*Günaydın*²⁷ kararı buna örnektir) üye devlette mesleki özelliklerini geliştirmek amacıyla birkaç yıl düzenli olarak çalıştıktan sonra, çalışmasını kendi ülkesinde devam ettireceğini açıklamış olması ve bu üye devlette ikamet hakkının sınırlandırılmasını kabul etmiş olması halinde dahi, 1/80 sayılı Karar ile kişiye tanınan haklardan yararlanması engellenemez.

Madde 6.1'in üçüncü maddesine işlerlik kazandırılabilmesi için, *Tetik*²⁸ kararında görüldüğü üzere, kişi Üye Devlet'te dört yıl yasal olarak çalıştıktan sonra kişisel nedenlerle işi bırakma ve ülkede

---

²¹ C-285/95;05.06.1997

²² Özcüre, s. 216.

²³ Ümit, s. 63.

²⁴ Ayşe Serçin Kutucu, *Avrupa Birliği'nde Üçüncü Devlet Vatandaşlarının Serbest Dolaşımı : Ortak Sınır Denetimi ve Vize Politikası* (Ankara:Seçkin Yayıncılık, 2014), s. 273.; bkz *Sevince* kararı (C-192/89;20.09.1990)

²⁵ C-335/93;05.10.1994

²⁶ C-386/95;29.05.1997

²⁷ C-36/96;30.09.1997

²⁸ C-171/95;23.01.1997

(ulusal makamlarca tayin edilecek) makul bir süre iş arama hakkının tanınması gerekir; çünkü aksi halde hükmün amacı olan kişinin dilediği işe serbestçe girebilme hakkı elinden alınmış olacaktır.

Bir Türk işçisinin işgücü piyasasından herhangi bir şekilde gerçekleştirdiği ayrılığı, otomatik olarak kazanılmış hakları ortadan kaldırmaz. *Nazlı*²⁹ kararında, Türk işçisi 1989 yılından itibaren süre sınırına tabi olmayan, koşulsuz çalışma iznine sahip olmuştur. Nazlı'nın, 1992 yılında Almanya'da bir uyuşturucu kaçakçılığı davası ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Nazlı, uyuşturucu kaçakçılığı suçu ile ilgili olarak 1992 ile 1994 yılları arasında yargılama süresince, Almanya'da 1 yılı aşan bir süre boyunca tutuklu kalmıştır. Divan, Nazlı'nın üye Devlette yasal ve kesintisiz bir biçimde 4 yılı aşan bir süre boyunca çalışmış bulunduğunu, daha sonraki tarihlerde mahkumiyet ile sonuçlanan ve cezası ertelenen bir suça ilişkin bir yıldan fazla tutuklu kaldığını, o üye Devlet iş gücüne kayıtlı olduğunu belirtmiştir. İlgili kişi, serbest bırakılmasının ardından uygun bir süre içerisinde iş bulması halinde ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 6. maddesinin 1. paragrafı anlamında, kendi belirleyeceği herhangi bir ücretli işte çalışmak amacıyla, oturma izninin uzatılması için başvuruda bulunma hakkına sahiptir şeklinde bir karar vermiştir.

1/80 sayılı Karar'ın 6. maddesinin 2. fıkrası, çalışılmayan dönemleri niteliklerine ve sürelerine göre ayırtmıştır. Buna göre geçici olarak çalışmasına ara veren bir Türk işçisinin çalışma süresinin hesaplanmasında onun lehine olan bir sistem benimsenmiştir³⁰ Söz konusu madde:

“Yıllık izinler ile analık, iş kazası veya kısa süreli hastalık nedenlerinden kaynaklanan devamsızlıklar, yasal çalışma süreleri olarak kabul edilir. Yetkili makamlar tarafından usulüne uygun biçimde belgelenmiş iradi olmayan işsizlik süreleri ile hastalıktan kaynaklanan uzun süreli devamsızlıklar, yasal çalışma süresine dahil edilmemekle birlikte, daha önceki çalışma süresinde kazanılmış hakları da etkilemez.” demektedir.

Buna göre çalışma sürelerinin hesabında yıllık izin, doğum, iş kazası, kısa hastalıklar, istihdam süresinden sayılmakta; iradî olmayan işsizlik süreleri uzun süreli hastalık var ise, kazanılmış hakları etkilememek kaydıyla bir, üç, dört yıllık süreler dahil edilmemektedir.³¹ 6(2). madde sadece, 6(1). maddenin uygulanması için, çalışmadaki belirli ara vermelerin sonuçlarını düzenlemeyi amaçlamıştır. Bu konuda Divan'ın *Sedef*³² kararı bize yol göstermektedir. Sedef, 1977 ile 1992 yılları arasında denizci olarak Alman gemilerinde çalışmıştır. Bu süre boyunca süreli oturma izinleri elde etmiştir ve son oturma izninin geçerliliği de 2003 yılında son bulmuştur. Bu süre boyunca 8, 5 yıl çalıştığı hesaplanmıştır. Sedef, 1979 yılında geçirmiş olduğu bir iş kazası sonucunda, kısa veya uzun süre iş yapamamasıyla sonuçlanan birden çok ameliyat geçirmiştir. Kararda, davacının durumuna

---

²⁹ C-340/97;10.02.2000

³⁰ İKV 2011

³¹ Kutucu, s. 268.

³² C-230/03; 10.01.2006

ilişkin çalışma sürelerindeki ara vermelerin, onun iradesinden bağımsız olduğu ve yapılan işin özelliğinden kaynaklandığı tespitine yer verilmiş, çalışma sürelerindeki bu kesintilerin, davacının ev sahibi Üye Devletin iş gücü piyasasına dahil olma durumunu engellemeyeceği kararı verilmiştir. Davacı da mesleki faaliyetine tekrar başlamak için Almanya'ya dönmüştür.

2.3.3. Aile Birleşimi

Ortaklık hukuku aile birleşimi hususunda doğrudan bir hüküm içermemekte; üçüncü ülke vatandaşı aile bireylerinin Avrupa Birliği üyesi devletlerde yine üçüncü ülke vatandaşı olan sponsorlar, yani aile mensupları ile birleşmelerini düzenleyen 2003/86 Sayılı Aile Birleşimi Direktifi çerçevesinde aile birleşimi hakkında Türk işçiler de faydalanabilmektedirler.

Ortaklık hukuku çerçevesinde Türk işçilerin haklarını somutlaştıran 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 7.maddesi, aile birleşimine ilişkin düzenlemeler içermektedir. Bu bölümde öncelikle 1/80 sayılı OKK madde 7 kapsamında ve Türk işçilerin aile bireylerine tanınan haklar incelenecek, ardından Türk vatandaşlarının aile birleşimi yönünden özellikle diğer üçüncü ülke vatandaşlarına nazaran daha avantajlı bir konum elde etmesini sağlayan, standstill yani "mevcut durumu kötüleştirme" ile ilgili hükümlere değinilecektir.

1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Madde 7/1

1/80 Sayılı OKK madde 7/1, aile bireylerinin haklarını ev sahibi devlette ikamet süresinin uzunluğuna göre belirler;

Bir üye devletin işgücü piyasasına yasal olarak dahil bulunan bir Türk işçisinin onunla birlikte oturma hakkına sahip bulunan aile bireyleri :

- O üye devlette üç yıl ikamet ettikten sonra, - Topluluk üye devletleri işçilerine tanınan öncelik saklı kalmak kaydıyla - her türlü işe başvurmak hakkına sahiptirler;

- O üye devlette beş yıl ikamet ettikten sonra, diledikleri bütün ücretli işlere serbestçe girme hakkına sahiptirler.³³

7. maddenin birinci fıkrasında yer alan hakların kademeli olarak kazanılması ile ilgili düzenlemenin temel anlamda iki amacı bulunmaktadır;

1. İlgili üye devlete çoktan yasal olarak entegre olmuş Türk işçinin istihdamını ve ikametini geliştirme amacıyla, aile birleşimi çerçevesinde, başlangıçtaki üç yıllık sürenin dolmasından önce, aile üyelerinin göçmen işçi ile birlikte olmalarına olanak sağlamak,

---

³³ 1/80 Sayılı OKK madde 7/1

2. Söz konusu aile üyelerine üç yıllık yasal ikamet sürelerinin sonrasında yasal işgücü piyasasına katılma olanağı sağlayarak, Türk göçmen işçilerinin ailelerinin ev sahibi üye devlete kalıcı entegrasyonunu güçlendirmek.³⁴

7. maddenin ilk fıkrası üye devletlerde doğrudan etkilidir.³⁵ Bu doğrultuda ilgili Türk vatandaşları topluluğa üye devletlerdeki ulusal bir mahkemelerde bu düzenlemelere dayanarak dava açabilmektedirler. Aynı zamanda hükmün doğrudan etkili olması, ilgili kişinin 1/80 Sayılı OKK uyarınca doğrudan bireysel bir çalışma hakkı elde edeceği anlamına gelmektedir.³⁶

7/1'in Öngördüğü Şartlar

Aile bireylerinin haklar kazanması hususunda, 1/80 Sayılı OKK madde 7/1 kapsamında, şu şartların yerine getirilmesi gerektiği savunulabilir; İşçinin bir üye devletin iş gücü pazarına yasal olarak dahil olmuş olması, aile bireyinin söz konusu olması, aile birleşiminin gerçekleşmiş olması ve aile bireyinin yasal olarak ilgili devlette ikamet ediyor olması. ABAD, Altun kararında, şartların ilki olan iş gücü pazarına yasal olarak dahil olma kavramının 'yasal çalışma' kavramına atıfta bulunmadığını açıkça belirtmektedir³⁷; bu doğrultuda daha önce madde 6 kapsamında açıklamaları yapılmış olan 'yasal çalışma' ve 'iş gücü piyasasına yasal olarak dahil olma' kavramlarının birbirinden farklı olduğunu bir kez daha hatırlatmak yerinde olacaktır.

Aile bireylerinin 1/80 sayılı OKK madde 7/1 uyarınca işçiyle birlikte oturmaya hak kazanmış olmaları gerekmektedir; bu doğrultuda, ev sahibi üye devlete giriş ve bu üye devlette ikamet izni aile birleşimi için verilmiş olmalıdır. Bu sebeple, kural olarak, aile bireylerinin eğitim veya ziyaret için ülkede bulunması madde 7 kapsamında kabul edilemez. Ancak Divan'ın kuraldan ayrılan kararlarının varlığından söz etmek mümkündür; örneğin Eroğlu kararı, bir Türk işçisinin, bir üye ülkeye aile birleşimi dışındaki nedenlerle, örneğin eğitim için gelen çocuklarının da bu madde koşullarını yerine getirmek kaydıyla, ülkeye geliş amaçlarından bağımsız olarak maddede öngörülen haklara sahip olabileceğini ortaya koymuştur.³⁸

Hükmün lafzından aile bireyinin, kural olarak, ilgili devletteki Türk işçisi ile söz konusu üç yıllık süre boyunca kesintisiz olarak ikamet etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ilgili aile üyesinin göçmen Türk işçisinden ayrı yaşamasını haklı gösterecek objektif nedenler bulunabilir; örneğin ABAD eşinden şiddet gören ve eşi pasaportuna el koyduğu için 4 ay anavatanında arzusu hilafına kalan Selma Kadıman'ı konu alan davada, hükümde öngörülen 3 yıllık yasal ikamet süresinin hesabında uygulanacak kriterleri ayrıntılı olarak belirlemiş; aile birleşimi çerçevesinde üye devletlere

³⁴ İKV; 2011 ; s.44

³⁵ İKV; 2001 ; s.44

³⁶ İKV; 2001 ; s. 45

³⁷ İKV; 2001 ; s. 45

³⁸ "Eroğlu Kararı" Universität zu Köln resmî sitesi, erişim tarihi 20 Mayıs 2020. <http://www.uni-koeln.de/studenten/turk-unid/kararlar/04eroglu.htm>

gelen ve eşlerinin kötü muamelesi sonucu ikametinden ayrı yaşamak zorunda kalan kadınlar için 6 aya kadar ayrı kalınan süreler bakımından “...bu 3 yıllık ikamet süresinin hesabında, aile bireyinin anavatanında isteği dışında geçirdiği 6 aydan kısa süreler dikkate alınmalıdır.” diyerek hak kayıplarını önleyecek bir yorum yapmıştır.³⁹

1/80 Sayılı OKK uyarınca aile bireylerine çalışma hakkı iki sağlama dönemi içerisinde tanınmıştır. Aile birleşiminin gerçekleşmiş olması durumunda ve ev sahibi devlette en az 3 yıl ikamet etme şartına bağlı olarak, aile bireylerinin herhangi bir istihdam teklifini kabul etme hakları vardır. Üye devletler söz konusu üç yıllık süreden sonra, artık bir Türk işçisinin aile üyesinin ikametine ek koşullar getiremezler; bu bağlamda ABAD’a intikal eden Ergat davasında verilen karar, bir üye devlete aile birleşimi çerçevesinde gelerek o devlette yasal olarak 5 yıldan fazla süreyle ikamet eden ve bu sürede aralıklı olarak muhtelif işlerde çalışan Sezgin ERGAT isimli vatandaşın, ikamet iznini uzatma dilekçesini iznin dolmasından sonra vermiş ve bu başvurunun yetkili ulusal dairelerce reddedilmiş olmasının, kişinin 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 7. maddesinin ilk paragrafından kaynaklanan haklarına ve özellikle ikamet iznini uzatma hakkına hanel getirmeyeceğini belirtmiştir.⁴⁰

Bununla beraber, üye devletler yine de ilgili kişinin ikamet hakkını, kendi ülkesinde aile üyesinin bulunması gibi birtakım koşullara bağlama yetkisini haizdir. Zira yine Kadıman kararında 7. maddenin amacının, öncelikle aile bireyinin işçiyle birleşimi daha sonra da iş piyasasına girişine izin vermek suretiyle aile birliğini sağlamaya yönelik koşulları yaratmak olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle hükmün sadece aile bireyinin işçi ile birleşmesini öngördüğü, ancak aile bireyinin iş piyasasına girene kadar işçi ile birlikte yaşamasını gerektirmediği şeklinde bir yorum yapılamayacağı belirtilmiş; böyle bir yorumun, hedeflenen aile birliğine ciddi zarar vereceği ve Türk vatandaşlarının sahte evliliklere yönelmesine neden olabileceği söylenmiştir. Sonuç olarak üye devletin bu yetkiyi haiz olmasının 7. maddenin birinci paragrafının amacına ve ruhuna aykırı olmadığı vurgulanmıştır.⁴¹

Madde 7 kapsamında öngörülen ikinci ihtimalde ise, 5 yıllık bir döneme bağlı olarak, aile bireylerinin kendi seçecekleri herhangi bir ücretli işte serbestçe çalışma hakkına sahip olacakları belirtilmiştir.

Kimler Aile Bireyidir?

Aile bireyi kavramının netleştirilmesi bakımından Divanın Ayaz kararında yaptığı yorumlar oldukça önemlidir.

ABAD kararda 7. Maddenin birinci fıkrasındaki ‘aile bireyi’ kavramının anlamını belirlerken, üye devletlerin vatandaşı olan işçilerin serbest dolaşımı alanındaki benzer kavrama verilen yoruma

³⁹ İKV; 2001 ; s. 45

⁴⁰“Ergat Kararı” Universität zu Köln resmî sitesi, erişim tarihi 20 Mayıs 2020. <http://www.uni-koeln.de/studenten/turk-unid/kararlar/16ergat.htm>

⁴¹ İKV; 2001 ; s. 45

ve özellikle 2003/86 sayılı Aile Birleşimi Direktifi kapsamındaki tanımlara bakılması gerektiğini vurgulanmaktadır.⁴² Bu doğrultuda 2003/86 sayılı Aile Birleşimi Direktifi uyarınca; ilgili kişinin eşi, kişinin eşiyile ortak küçük çocukları, kendisinin velayeti altında olan ve kendisine bağımlı olan çocukları; yani bir başka eşten ve üçüncü ülke vatandaşı olan eşinin velayeti altında bulunan ve kendisine bağımlı küçük çocukları aile bireyi olarak kabul etmektedir.⁴³ Buradaki küçük çocuklar ifadesi ilgili üye devlet hukukuna göre rüşt yaşını henüz kazanmamış çocukları ifade eder.

Bunun yanı sıra üye devletler isterlerse bazı kişiler bakımından da direktif hükümlerinin uygulanabileceğini kabul edebilirler. Dolayısıyla bu konuda üye devletlere takdir yetkisi verilmiştir.⁴⁴

Yine Ayaz kararı uyarınca, bir üye devletin işgücü pazarına yasal olarak dahil olan bir Türk işçisinin Türk işçinin 21 yaşını doldurmamış üvey çocuğu, düzenleme kapsamında aile bireyi sayılacaktır ve bu kişiye bu işçinin yanında yaşamak üzere üye devlete yerleşmesine yasal olarak izin verilmesi halinde, 1/80 Sayılı OKK ile bahşedilen haklara sahip olacağı belirtilmektedir.⁴⁵

7/1 Çerçevesinde Haklar

Ergat kararı kapsamında 7/1 hükmünün doğrudan etkili olmasının, ilgili kişinin 1/80 Sayılı OKK uyarınca doğrudan bireysel bir çalışma hakkı elde edeceği anlamına geldiğinin bir kez daha altını çizmek yerinde olacaktır.⁴⁶

ABAD, 7. maddenin ilk fıkrasını, yasal olarak üye devletin iş gücü piyasasına dahil olan bir Türk işçisinin reşit çocuğu da çocuğun o ülkede doğmuş ve büyümüş olması fark etmeksizin, 1/80 Sayılı OKK çerçevesinde haklar kazanabilir şeklinde yorumlamaktadır.⁴⁷

Madde 7/1 bakımından hak kayıplarının, daha önce açıklamaları yapılan 1/80 sayılı OKK 14/1 maddesinde öngörülen durumlarda veya ilgili kişinin üye devlet topraklarını haklı nedenler olmaksızın önemsiz olmayan bir zaman aralığında terk ettiğinde yaşanabileceği söylenebilir.⁴⁸

Bununla birlikte, hak kayıplarına ilişkin uyumsuzluklar bakımından, ABAD'a intikal eden çok fazla dava bulunmaktadır. Burada kararların yorumlanması ışığında: Kişinin, üye devlette ikamet hakkını, 16 yaşında okulu terk ettiğinden bu yana herhangi bir ücretli işte çalışmamış olması ve katıldığı iş destek programına programını tamamlamamış olmasına rağmen kaybetmeyeceği (bkz. Er kararı) ve gerçeğe aykırı bir beyana dayalı olarak siyasi mülteci konumunu elde etmiş olan Türk işçisinin aile bireylerinin 1/80 OKK 7/1 kapsamında kazanmış olduğu hakların, aile bireyleri tarafınca

---

⁴² İKV; 2001 ; s. 44

⁴³ 2003/86 Sayılı Aile Birleşimi Direktifi madde 4

⁴⁴ 2003/86 Sayılı Aile Birleşimi Direktifi madde 4

⁴⁵ İKV; 2001 ; s. 46

⁴⁶ İKV; 2001 ; s. 46

⁴⁷ İKV; 2001 ; s. 47

⁴⁸ İKV; 2001 ; s. 47

işçiye verilen ikamet iznin geri çekildiği tarihte 7/1’de öngörülen şartların yerine getirilmesi halinde geri alınmayacağı (bkz. Altun kararı) söylenebilir.⁴⁹

1/80 Sayılı OKK Madde 6 ve Madde 7/1 Arasındaki İlişki

Madde 7 ile getirilen düzenlemelerin yorumlanması ışığında, 7. maddenin birinci paragrafında öngörülen koşulları yerine getiren ve üye devlette bir çalışmayı yerine getirmek isteyen aile üyelerinin, bu kapsamda, daha önce açıklamaları yapılan madde 6/1 ile ortaya konulan katı koşulları yerine getirmek durumunda olmadıkları söylenmelidir. Bu husus ABAD’ın ilgili Aydınlatma kararında açıkça belirtilmiştir.⁵⁰

Daha önce açıklamaları yapılan 1/80 Sayılı OKK 6/2 maddesinin hükümleri, hiçbir durumda 7. madde çerçevesinde uygulanamaz.⁵¹

Madde 7/2

*Ev sahibi ülkede mesleki bir eğitim programını tamamlayan Türk işçi çocukları, bu üye devletteki oturma sürelerine bakılmaksızın, anne veya babasından birinin ilgili üye devlette en az üç yıldır yasal olarak çalışıyor olması kaydıyla, söz konusu üye devlette, her türlü işe başvurabilir.*⁵²

1/80 Sayılı OKK madde 7/2 Türk vatandaşı işçilerin çocukları hakkında düzenlemeleri içermektedir. Türk işçi çocuklarının mesleki eğitimlerinin sonunda iş gücü pazarına katılmaları kolaylaştırılarak, çocuklar bakımından daha imtiyazlı bir durumun yaratılması amaçlanmaktadır.

Madde 7/2, 7/1 gibi doğrudan etkili bir hükümdür, ilgili kişiler bu hükme dayanarak Avrupa Birliği üyesi devletlerin ulusal mahkemelerinde hak iddiasında bulunabilirler.⁵³

7/2’nin Öngördüğü Şartlar

Aile birleşimi bağlamında Türk işçi çocuklarının 1/80 Sayılı OKK madde 7/2 kapsamında haklar kazanabilmesi için şu şartların varlığının aranacağı savunulabilir; İlgili kişi Türk işçi çocuğu olması, bir üye devlette mesleki eğitimin başarıyla tamamlamış olması, anne veya babasından birinin ilgili üye devlette en az 3 yıl yasal olarak ikamet etmiş olması ve çocuğun ya ev sahibi devlette doğmuş ya da sonradan aile birleşimi çerçevesinde üye devlete gelmiş olması.

Bununla beraber, Türk işçi çocuğunun iş gücü piyasasına dahil olduğu tarihte ebeveyninin hala devlette çalışıyor veya ikamet ediyor olması şart koşulmamıştır. Zira ABAD’ın ilgili Akman kararında, 7. maddenin ikinci paragrafının, ilk paragrafından daha esnek olduğunu, aile bireylerinin yasal işgücü piyasasına dahil olabilmesi için Türk işçi ile birlikte üye devlette belli süre ikamet etmesi koşulunun ikinci paragrafta yer almadığını belirtmekte, yani çocukların yasal işgücü piyasasına dahil oluşunu üye ülkede belli süre ikamet etme koşuluna bağlamamaktadır. Bu nedenle, 7. maddenin ikinci

⁴⁹ İKV; 2001 ; s. 48

⁵⁰ İKV; 2001 ; s. 47

⁵¹ İKV; 2001 ; s. 47

⁵² 1/80 Sayılı OKK madde 7/2

⁵³ İKV; 2001 ; s. 48

paragrafının, çocuğun yasal işgücü piyasasına dahil olmak istediği sırada ebeveyninin halen o ülkede çalışmakta olması gerektiği şeklinde dar yorumlanması mümkün olmayacaktır.⁵⁴

Son olarak, 7. madde ikinci paragraf , çocuğun işçi ile aile hanesinde birlikte ikamet etme zorunluluğuna ilişkin de ilgili herhangi bir şart koşturmamaktadır.⁵⁵

7/2 Çerçevesinde Haklar

7. maddenin ikinci paragrafında belirtilen şartları taşıyan bir Türk işçi çocuğu, buna dayanarak ilgili üye devlette herhangi bir iş teklifine cevap verebilir ve aynı gerekçeyle oturma iznini uzatmak için bu hükme dayanabilir. Bu bağlamda, yukarıda, üye devletlerin hükümde bahsi geçen üç yıllık sürenin dolmasının ardından Türk işçi aile üyesinin ikametine ek koşullar getiremeyeceklerine ilişkin yapılan açıklamalarda bahsi geçen Ergat kararını hatırlatmak yerinde olacaktır.

Süreler bakımından ABAD, üye devlette daha önce üç yılı aşkın bir süre için yasal olarak çalışmış ve anavatana geri dönmüş bir Türk işçinin çocuğunu konu edinen Bekleyen kararında; ebeveyniyle birlikte menşe ülkeye geri döndükten sonra yalnız başına meslek eğitimi almak üzere ilgili üye devlete yeniden gelen Türk işçi çocuğunun, madde 7 ikinci paragraf kapsamında öngörülen yasal işgücü piyasasına dahil olma ve buna karşılık gelen ikamet hakkına, ilgili üye devlette mesleki eğitimini tamamladıktan sonra dayanabilir şeklinde bir yorum yapmaktadır.⁵⁶

Madde 7/2 bakımından hak kayıplarının, madde 7/1' benzer olarak, 1/80 sayılı OKK 14(1). maddesinde öngörülen durumlarda veya ilgili kişinin üye devlet topraklarını haklı nedenler olmaksızın önemsiz olmayan bir zaman aralığında terk ettiğinde yaşanabileceği söylenebilir.⁵⁷

Standstill Hükümleri Çerçevesinde Aile Birleşimi

Ortaklık hukuku çerçevesinde ortaya konan standstill hükümleri, Türk vatandaşlarının aile birleşimi hususu bakımından diğer üçüncü ülke vatandaşlarına göre daha avantajlı bir konum elde etmeleri bakımından önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁸

Ortaklık ilişkilerinin temelini oluşturan 1964 tarihli Ankara Antlaşmasında ortaya konan çerçeve hükümlerin somutlaştırılmasında önemli rol oynayan 1973 tarihli Katma Protokol; gümrük birliğinin yanı sıra, serbest dolaşıma ilişkin de hükümler bünyesinde bulundurmaktadır.⁵⁹ Bu bağlamda ortaya konan Katma Protokol madde 41 “Âkit taraflar, aralarında, yerleşme serbestisi ve

⁵⁴ “Akman Kararı” Universität zu Köln resmî sitesi, erişim tarihi 20 Mayıs 2020. <http://www.uni-koeln.de/studenten/turk-unid/kararlar/12akman.htm>

⁵⁵ İKV; 2001 ; s..49

⁵⁶ İKV; 2001 ; s. 49

⁵⁷ İKV; 2001 ; s. 50

⁵⁸ İlke Göçmen ve Narin Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi” Ankara Barosu Dergisi, no.4 (2014), 612

⁵⁹ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 612

hizmet sunumu serbestisine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınır”⁶⁰ diyerek aile birleşimine ilişkin durumlara da tezahür edecek olan standstill hükmünü karşımıza çıkarmaktadır.⁶¹

Yine bu doğrultuda, daha önce bahsi geçen, 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı madde 7 ve 1 Aralık 1980 tarihinden itibaren 2/76 sayılı OKK’nın yerine yürürlüğe giren 1/80 sayılı Ortaklık Kararı madde 13’te yer alan “Topluluk üyesi devletler ve Türkiye, kendi topraklarında yasal olarak ikamet eden ve istihdam edilen işçilere ve aile bireylerine uygulanan işe girme şartlarına yeni kısıtlamalar getiremez”⁶² standstill hükmüne ilişkin uygulamaların da aile birleşimi alanında görüldüğünü söylemek yerinde olacaktır.⁶³

2014 tarihli ABAD Doğan kararı Katma Protokol madde 41 ve 1/80 Sayılı OKK madde 13’teki standstill hükümlerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁴ Almanya’da bulunan ve orada süresiz ikamet iznine sahip olan eşinin yanına aile birleşimi yoluyla gelmeye çalışan Bayan Doğan’ı konu alan davada: Bayan Doğan’ın vize başvurusu okuma yazma bilmediği gerekçesiyle Büyükelçilik tarafından reddedilmiş; Alman hukukuna göre sağlaması gereken dil yeterlilik şartının, kişinin sunduğu yeterli not aldığını göstergesi olan dil sertifikasında “tesadüf eseri, test sorularını rastgele işaretleyerek” bu notu aldığı ve dil şartının sağlanamadığı iddia edilmiştir.⁶⁵ Bayan Doğan okuma yazma bilmediği için yeterli Almanca bilgisine sahip değildir ve aile birleşimi talep edemez.

Bayan D’nin bunun üzerine Katma Protokol madde 41’deki standstill hükmünün ihlal edildiği iddiasıyla Berlin İdare Mahkemesinde dava açmıştır zira bu kural Katma Protokol yürürlüğe girdiğinde mevcut değildir ve yeni bir kısıtlama oluşturmaktadır. Dava ABAD’ a intikal etmiş ve Divan’a standstill hükmünün, kişinin Almanya’ya ilk kez girişini asgari Almanca bilgisi yeterliliğine bağlayan ulusal kuralın önüne geçmesinin mümkün olup olmadığına ilişkin bir soru yöneltmiştir.⁶⁶

Bu doğrultuda ABAD, kararında, yeni kısıtlama oluşturan önlemin kural olarak yasak olduğunu ancak meşru bir amaçla ve orantılılık ilkesine uygun olarak haklı gösterildiği takdirde uygulanabileceğini söylemiş ve Almanya’nın Almanca dil yeterliliğine ilişkin kuralının zorla evliliklerin önlenmesi ve entegrasyonun arttırılması amacıyla getirildiğini belirtmiştir. Ancak bu amaçları otomatik olarak meşru saymak, somut olaylarda karşılaşılabilecek özel durumların göz ardı edilmesine yol açacak ve yapılan aile birleşimi başvurularının geri çevrilmesine neden olacaktır. Doğan olayı bağlamında dil yeterliliğini şart koşturmak ulusal önlemin haklı gösteremez, Katma Protokol madde 41 ulusal önlemin önüne geçmelidir şeklinde bir yorum yapmıştır.⁶⁷

---

⁶⁰ Katma Protokol madde 41

⁶¹ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 612

⁶² 1/80 Sayılı OKK madde 13

⁶³ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 613

⁶⁴ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 613

⁶⁵ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 614

⁶⁶ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 614

⁶⁷ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 615

Bu yorumla beraber ilk defa Katma Protokol madde 41'in konu bakımından uygulama kapsamına aile birleşimi hususu dahil edilmiştir.⁶⁸

Bununla beraber, Doğan kararı 2/76 OKK madde 7 ve/veya 1/80 OKK madde 13'teki standstill hükmü açısından da sonuç doğurmaktadır.⁶⁹ Zira benzer lafza sahip olan bu hükümler ışığında, Türk işçileri de tıpkı Türk serbest çalışanlar veya hizmet sunanlar gibi, 2/76 Sayılı OKK'nın ve/veya 1/80 OKK'nın yürürlüğe girdiği zamanda bulunmayan, sonradan yürürlüğe girerek aile birleşimini zorlaştıran ulusal önlemlere itiraz edebilecek konuma gelmektedir. Bu tür önlemler, kural olarak yasak sayılmakla birlikte; meşru bir amaçla ve orantılılık ilkesine uygun olmak kaydıyla haklı gösterilebilecektir. Ancak Doğan kararı doğrultusunda, aile birleşimi ile ilgili hususlarda standstill hükümlerine ilişkin sistemin çalışabileceğinin görülmüş olması, daha çok Türk vatandaşının kısıtlayıcı kurallara itiraz edebilmesine imkân tanıyacaktır.⁷⁰

2.3.4. 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda İşçilerin Serbest Dolaşımı Konusunda Kısıtlamalar

1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının öne çıkan bir diğer hükmü 10. maddedir. Bu madde ücret ve diğer çalışma koşullarına ilişkin olarak, işgücü piyasalarına yasal olarak dahil bulunan Türk işçiler ile Topluluk işçileri arasında uyrukluk esasına dayalı ayırım yapılmasını yasaklar. Bu maddenin ikinci fıkrası, Türk işçilerine (ve onların aile bireylerine) iş ararlarken, üye devletler işçi bulma kurumlarının hizmetlerinde, Topluluk işçileriyle aynı koşullarda yararlanmalarını öngörür. 10. madde ayrımcılık yasağını (non-discrimination) düzenler. Bu maddenin Üye Devletler'de doğrudan etkiye sahip olduğu Divan tarafından kabul edilmiştir.⁷¹ Bu doğrultuda Divan, *Toprak*⁷² kararında da, Hollanda'nın Türk işçilerinin ikamet izni uzatma taleplerine ilişkin olarak idari harç istemesini ve taleplerini reddetmesini Ortaklık Hukuku'na aykırı bulmuştur.⁷³

Kararın 13. maddesi “standstill” hükmü niteliğindedir ve akit devletlerde doğrudan etkiye sahiptir. Bu hükme göre üye devletler ile Türkiye, ulusal yasaları uyarınca kendi ülkelerinde çalışan işçilerin (ve aile bireylerinin) işe alınma koşulları konusunda yeni kısıtlamalar getiremez.⁷⁴ Bu da demektir ki geçerli olan mevcut istihdam koşullarının muhafaza edilmesi zorunludur. Söz konusu madde:

⁶⁸ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 615

⁶⁹ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 619

⁷⁰ Göçmen ve Tezcan, “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, s. 619

⁷¹ İKV, 2011 s. 52

⁷² C-300/09;09.12.2010

⁷³ Ümit, s. 63.

⁷⁴ Özcüre, s. 208.

“Topluluk üye devletleri ve Türkiye, kendi topraklarında yasal olarak ikamet eden ve istihdam edilen işçiler ve aile bireylerine uygulanan işe girme şartlarına, yeni kısıtlamalar getiremezler.” demektedir.

Bu maddeyi anlamada *Şahin*⁷⁵ kararından yararlanılmaktadır. Nadi Şahin, aslen Türk vatandaşı olmakla beraber 1991 yılında Alman vatandaşlığı kazanmıştır. Şahin’in merkezi Almanya’da bulunan bir taşımacılık şirketi bulunmaktadır. Aynı zamanda bu şirkete bağlı İstanbul’da da bir şirketi mevcuttur. Şahin Türkiye’deki şirketinde çalışan, Türk işçilerini Almanya’da kayıtlı bulunan tır sürücülerinin sürücülerini çalıştırmıştır. Almanya’ya yapılan her taşımacılık faaliyetine ilişkin olarak gereken vizelerde alınmıştır. Federal çalışma kurumu, ilk zamanlara ilişkin olarak bu sürücülerin çalışma iznine ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir. 1995 yılında ise, Almanya’da kayıtlı olan araçların işletilmesinde yabancı firmalar tarafından görevlendirilen yabancı tır sürücülerinin kullanılması durumunda, bu kişilerin artık çalışma izni muafiyetinden yararlanamayacaklarını belirtmiştir. Bu sorun çerçevesinde yüksek mahkeme, Katma Protokol’ün 41. maddesinin 1. paragrafı ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesinin yorumlanması konusunda ABAD’na sorularını yöneltmiştir. Divan kararında, 13. maddenin doğrudan etkili olduğunu ve Almanya’nın mevcut durumu kısıtlayacak düzenlemeler getiremeyeceğine karar vermiştir.

13. maddenin istisnaları, 14. madde de düzenlenmiştir:

“1. Bu Kesim’de yer alan hükümler, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı nedenlerine dayanan kısıtlamalar saklı kalmak kaydıyla uygulanır.

2. Bu hükümler, ulusal mevzuat veya Türkiye ile Topluluk üyesi devletler arasında mevcut ikili anlaşmalardan kaynaklanan hak ve yükümlülükler, bu mevzuat veya anlaşmalar kendi vatandaşları yararına daha elverişli bir rejim öngördüğü ölçüde, hâlel getirmezler.”

*Nazlı*⁷⁶ kararında da görüldüğü üzere, ifade edilen kamu politikası kavramı, hukukun ihlali sonucunda toplum düzeninin bozulması ile birlikte “toplumun asli çıkarlarından birine gerçek ve yeterli derecede ciddi bir tehdit önkoşuluna bağlıdır.” Nazlı kararında Divan; Üye Devlet’in, uyuşturucu kullanımının toplum için tehlike yarattığını düşünerek, kamu düzenini korumak için uyuşturucuya ilişkin kanunları ihlal eden yabancılara karşı özel önlemler aldığı anda, kamu politikası istisnası sınırlı yorumlanmalıdır, demektedir. Dolayısıyla, mahkumiyet kararı ancak söz konusu mahkumiyet kararına neden olan durumların, kamu düzenine yönelik halihazırda bir tehdit oluşturan kişisel davranışın delili olması halinde sınırdışı edilme durumunu haklı çıkartabilir. 14(1). maddesine dayanan bir sınırdışı etme kararı sadece kişinin davranışının kamu politikası gereksinimlerine yönelik olarak yeni belirli bir riske ve ciddi bir zarara işaret ettiği durumlarda alınabilir.⁷⁷

⁷⁵ C-369/01;21.10.2003.

⁷⁶ C-340/97;10.02.2000

⁷⁷ İKV, 2011, s. 53.

2.3.5. 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

19 Eylül 1980 tarihinde Ortaklık Konseyi tarafından çıkarılan 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi kararları, söz konusu Türk işçilerin sosyal güvenlik haklarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Toplam 33 maddeden oluşan bu karar, Katma Protokol'un 39 maddesi uyarınca düzenlenmiştir. 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nı tamamlayıcı nitelikte olup, sosyal güvenlik alanında da üye Devletlerin mevzuatlarını uyumlulaştırmayı amaçlamaktadır.⁷⁸

3/80 sayılı kararda benzer hedeflere ulaşabilmek amacıyla, 14 Haziran 1971 tarihli ve 1408/71 sayılı Konsey Tüzüğü ve bu Tüzüğün uygulanması hakkındaki 21 Mart 1972 tarihli 574/72 sayılı Konsey Tüzüğüne atıf yapılmıştır. Ancak bu kararın uygulanabilmesi için 1989 yılında Komisyon tarafından önerilen Konsey Tüzüğü, oybirliği sağlanamadığı için çıkarılamamıştır.⁷⁹

Kararın uygulama alanı, 2. maddesinde açıklanmıştır:

“Bu Karar :

- Bir ya da daha fazla üye devletin mevzuatına tabi olan Türk uyruklu işçilere;*
- Bu işçilerin üye devletlerden birinin sınırları içinde ikamet eden aile bireyelerine;*
- Bu işçilerin dul ve yetimlerine, uygulanır.”*

Buna göre bu Karar, maddede sayılan kişilerin profesyonel veya ticari faaliyetlerde bulunmalarına bakılmaksızın sigortalı kişi hüviyetine sahip bulunan tüm Türk vatandaşlarına uygulanacaktır.⁸⁰ Dolayısıyla kararda yer verilen “Türk işçisi” kavramı geniş yorumlanmıştır demek isabetli olur.

İşlem eşitliğinin öngörüldüğü 3/80 sayılı Kararın 3. maddesinin 1. fıkrasında; bir üye ülkede ikamet eden ve madde 2’de belirtilen kapsama giren kişilerin, aksi belirtilmedikçe, sosyal güvenlik yardımları konusunda ilgili üye devletin ulusal mevzuatı uyarınca, bahsi geçen üye devletin vatandaşlarıyla aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olacakları ifade edilir.

Bu hüküm; açık, kesin ve koşulsuz ifadeler içerir, bu sebepten doğrudan etkiye sahiptir. Üye Devlet sınırları içinde yaşayan kişilere karşı vatandaşlığa dayalı ayrımcılık yasağını içermektedir. Söz konusu eşit muamele kuralı neticede kesin bir emri içerdiğinden ve yapısı gereği, bir Üye Devlet’te vatandaşlığa istinaden verilen bir hakta ayrımcı düzenlemelerin uygulanmaması temelinde ulusal bir mahkeme önünde dayanılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu konuda *Sürül*⁸¹ kararı bize yol göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Sema Sürül, 1987 yılından itibaren Almanya’da bulunan eşinin yanına 1991 yılında yerleşmek amacıyla gitmiştir. Sema Sürül, 1992 yılında çocuk sahibi olmuş ve yürürlükteki Alman yasaları uyarınca da 3

⁷⁸ Sevimli, s. 407

⁷⁹ Özcüre, s. 211.

⁸⁰ A.g.e.

⁸¹ C-262/96;04.04.1999.

yaşın altındaki çocuklara verilen çocuk yetiştirme parasını almaya hak kazanmıştır. Ancak bu yardım, 1994 yılında bu yardımı düzenleyen kanunda yapılan değişiklik sonucu kesilmiştir. Sema Sürül, bu yardımın kesilmesi üzerine yetkili idari makamlar nezdinde şikayette bulunmuştur. Yapılan bu şikayet, söz konusu yardımın sadece devamlı oturma hakkı veya bir oturma izni belgesi sahibi yabancılara verilmesinin öngörüldüğü, buna karşılık Sema Sürül'ün koşullu ve süresi sınırlı bir oturma iznine sahip olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu red kararı üzerine Sema Sürül, 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 3. maddesinin 1. paragrafı kapsamında, sosyal güvenlik hakları bakımından Üye Devlet vatandaşlarıyla eşit davranılma hakkına sahip olduğunu iddia etmiştir. Divan verdiği kararda, ayrımcılık yasağına ilişkin 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 3. maddesinin 1. paragrafının doğrudan etkiye sahip olduğunu belirtmiş ve bu maddeye istinaden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için üye Devletler nezdinde dava yolunu açmıştır. Sonuç olarak 3(1). maddeye göre, bir Üye Devlet sınırları içerisinde bir göçmen Türk işçisinin aile bütünlüğünün sağlanması için girmesine izin verilen ve bu işi ile yasalara uygun olarak ikamet eden bir Türk vatandaşı, ev sahibi Üye Devlet'te bu devletin ilgili vatandaşları ile aynı koşullarda yasalarca belirlenen sosyal güvenlik yardımlarından yararlanmalıdır görüşünü benimsemiştir.

Aynı zamanda Divan; *Koçak*⁸² ve *Örs*⁸³ kararında eşit muamele kurallarının yalnızca vatandaşlık temeline dayalı açık ayrımcılığı yasaklamamakta, aynı zamanda diğer ayrımcılık kriterlerinin uygulanması suretiyle, aynı sonuca götüren bütün gizli ayrımcılık türlerini de yasak kapsamında olduğu yönünde yerleşik içtihadını tekrarlamıştır.

Kararın 6. maddesinde; hak sahibinin Türkiye'de (veya ödemeyi yapacak ülkeden başka bir ülkede) ikamet etmesi nedeniyle, bir üye devletin mevzuatı uyarınca hak kazanılan yaşlılık, dulluk, iş kazaları ve meslek hastalıkları aylık ve ödeneklerinde, herhangi bir azaltma, değişiklik, askıya alma, haciz yapılamayacağı ve geri alınamayacağı düzenlenmiştir.

3. HİZMET SUNMA ÖZGÜRLÜĞÜ VE YERLEŞME SERBESTİSİ

3.1. Avrupa Birliği Hukukunda Ortaklık Hukukuna Temel olan Hizmet Kurma Özgürlüğü ve Yerleşme Serbestisi Hükümleri

Avrupa Birliği'nin il ortak amacı olan üye devletlerarasında ekonomik entegrasyonu sağlamak için tek/iç pazar kurmak fikrine hizmet eden, malların, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin düzenlemelerin içinde kuşkusuz hizmetlerin serbest dolaşımı ve yerleşme serbestisi de büyük

---

⁸² C-102/98; 14.03.2000

⁸³ C-211/98;14.03.2000

rol oynamaktadır. Bugün hizmet sektörünün %70'inden fazlasına⁸⁴ hakim olduğu iç pazarda sermaye ve mallarla birlikte kişilerin serbest dolaşımının bir parçası olarak hizmetlerin serbest dolaşımı ve yerleşme serbestisi de ortak pazarın çeşitliliğine büyük bir katkı sağlamaktadır. Bu iki özgürlük Kurucu Antlaşmalar tarafından Avrupa Birliği vatandaşlarına tanınmaktadır.

Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Antlaşmanın⁸⁵ 49. Maddesinde ve 54. Maddesinde *İş Kurma Hakkı* bütün üye devlet vatandaşlarına ve tüzel kişilerine tanınmıştır. Aynı antlaşmanın 56. ve 57. hükümleri ise *Hizmet Sunma Özgürlüğünü* düzenlemektedir. Kurucu antlaşmanın bu hükümleri doğrudan etkilidir⁸⁶.

3.1.1. Ortaklık Hukukunda Hizmet Sunma ve Yerleşme Serbestisinin Yer Aldığı Hükümler

1963 Ankara Anlaşmasında Hizmet Sunma ve Yerleşme Serbestisi iki ayrı hükümde düzenlenmiştir. İlk olarak 13. Madde Yerleşme Serbestini hüküm altına almaktadır:

«Akit Taraflar, yerleşme serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluluğu kuran Antlaşma'nın 52 ilâ 56. (Dahil) maddeleri ile 58. maddesinden esinlenmekte uyuşmuşlardır.»⁸⁷

Bir sonraki 14. madde de Hizmet Sunma Özgürlüğünü düzenlemektedir:

«Akit Taraflar, hizmet edimi serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluluğu kuran Antlaşma'nın 55, 56 ve 58 ilâ 65. (Dahil) maddelerinden esinlenmekte uyuşmuşlardır.»

Taraflar, Ankara Antlaşması ilgili hükümlerinde kurucu antlaşmaya atıf yapılmakla yetinerek bu iki serbestiyi hüküm altına almışlardır. Anlaşmanın 3. Kısımında iki tarafın katılımıyla oluşturulacak bir “Ortaklık Konseyi”nden söz edilmektedir. Bu konseyin temel amacı anlaşmada belirtilen hükümlerin uygulanması ve uyumlaşma süreci boyunca yapılacak düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirleri almak ve düzenlemeleri ve gelişmeleri belirli aralıklarla kontrol etmek ve raporlamak olarak belirtilmiştir. Bu hükümlere uygun olarak kurulan Ortaklık Konseyi'nin 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda 13. ve 14. Maddesinde üye devletlerde yer alan işçilerin haklarına getirilebilecek kısıtlamaların önlenmesi yer almaktadır. Hizmet sunma serbestisi ile yakından ilişkili olan bu hükümler hakkında ABAD'a başvurular yapılmıştır.⁸⁸

⁸⁴ <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/abde-istihdamin-yuzde-74u-hizmet-sektorunde-40924447>; (EUROSTAT VERİLERİ)

⁸⁵ Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma Metni <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

⁸⁶ Cuyvers, s.377.

⁸⁷ TÜRKİYE İLE AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU ARASINDA BİR ORTAKLIK YARATAN ANLAŞMA (1963 Tarihli Ankara Anlaşması) Metni https://www.ab.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf

⁸⁸ ABATAY/ŞAHİN kararında ilk itirazlarında başvuruçular 1/80 sayılı kanunun 13. Maddesine dayanmışlardır. Bu kararlara ileri de ayrıntılı olarak değinilecektir.

Bunlarla birlikte, Katma Protokol 41. Maddesi ilgili hükümlerin üye devletlerce uygulanmasında çok mühim bir sınır belirlemektedir. “*Standstill İlkesi*” olarak bilinen hüküm, Avrupa Birliği’nde iş kurmak veya hizmet sunmak için gitmiş olan Türk vatandaşları için mevcut durumun kötüleştirilmemesini de hüküm altına almaktadır. ABAD uygulamalarında Türk vatandaşlarına Ankara Antlaşması ve Katma Protokolün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üye devletlerde mevcut olan durumu yeni düzenlemelerle sınırlayamayacakları (daha kötü hale getiremeyecekleri) ifadesini içeren hüküm hakkında doğrudan etkili olduğu yorumunu yapmıştır.⁸⁹

Ankara Antlaşması’nda yer alan iki hükmün lafzından çıkarılan bu yorum ile Kurucu Antlaşmaya yapılan atfın, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına dayanarak, Türk vatandaşlarına da bu hakkın tanındığını söylemek mümkün gibi görünse de Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın gördüğü davlarda Katma Protokol 41. Maddesi ile yaptığı yorumlar asıl hükümlerin uygulanmasında yani Türk vatandaşlarının Avrupa Birliği’nde iş kurma ve hizmet sunma serbestisi kapsamında sahip oldukları hakların sınırları açısından esas belirleyici olmaktadır.

3.2. Ortaklık Hukukunda Hizmet Sunma Özgürlüğü

Hizmet Sunma Özgürlüğü ABİDA 57. maddesinde⁹⁰ “*Normal bir ücret karşılığında yapılan malların, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin olarak düzenlenmeyen faaliyetler.*” olarak tanımlanmaktadır. “Hizmet” tanımını tam olarak söylemese de diğer serbest dolaşım öznelerinden ayırarak bir kapsam belirlemektedir. Bu tanımdan yola çıkarak hükmün uygulama alanlarına göre daha detaylı olarak incelemek hükmün kapsamının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Kişi Bakımından hükmün uygulama alanında haktan yararlananlar ve hakkı yerine getirmekle yükümlü olanlar şeklinde bir ayırım yapılması gerekir. Hakkın (serbestliğin) yükümlüsü kuşkusuz hizmet sunmak üzere gidilen AB üye devletidir. Haktan yararlananlar ise, hizmet alanlar ve hizmet sunanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Hizmet sunanların, aktif hizmet olarak yani bir ücret karşılığında kişinin yetenekleri ile sınırlı olarak verdiği hizmet olarak değerlendirilerek⁹¹ bu haktan faydalanabilecek temel kitle olduğu kuşkusuzdur. Türkiye’den hizmet sunmak için AB üye devletlerinden birine gidecek kişilerin Ankara Antlaşması çerçevesinde bu hakkı haiz oldukları söylenebilir. ABAD içtihatlarında Türk vatandaşlarının AB devletlerinde hizmet sunumuna ilişkin hakları önemli kararlarla somutlaştırılmıştır.

Soysal ve Savatlı kararında Türk bir taşımacılık firmasına bağlı çalışan ve Almanya’ya kayıtlı kamyonları kullanmakta olan Türk kamyon şoförlerine 539/2001 sayılı tüzüğe dayanarak vize

⁸⁹ *Leyla Ecem Demirkan v Bundesrepublik Deutschland; Eran Abatay and Others (C-317/01) and Nadi Sahin (C-369/01) v Germany*. Tüm ve Darı kararı, Savaş Kararı,

⁹⁰ <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

⁹¹ PINAR,Hamdi, s.88

başvuruları reddedilmeye başlanması üzerine Ankara Antlaşması ve Katma Protokolün 41. Maddesine dayanarak hak iddia etmişler, konu temyiz aşamasında ABAD'a intikal etmiştir. Söz konusu olayda uluslararası taşımacılık yapan Türk tır şoförlerinin “hizmet sunucuları” olarak hizmet sunma serbestisine dahil oldukları ve Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten (1 Ocak 1973) itibaren mevcut durumu kötüleştirmeme kapsamında oldukları ABAD tarafından karara bağlanmıştır. Bu karar göre, 539/2001 sayılı tüzük ile getirilen değişikliğin AB ve Türkiye arasındaki Ortaklık Hukuku hükümlerinin uygulanmasına engel olamayacağı, Antlaşmanın imzalandığı tarihte hizmet sunucusu olarak ülkeye vizesiz giriş yapabilen tır şoförlerinin girişini vizeye tabi tutulmasının yeni kısıtlama sayılarak Katma Protokol 41. Maddesi gereğince hizmet sunma serbestisinin uygulanmasına engel teşkil ettiği belirtilmiş ve vize uygulamalarının hizmet sunma serbestisi ve iş kurma serbestisi bakımından da doğrudan kısıtlama sayılacağı kesinleşmiştir.⁹² Bu kararlar birlikte hizmet sunucuları için getirilebilecek potansiyel ülkeye giriş sınırlamalarının önüne geçilmiştir. AB’de serbest dolaşım açısından mühim olan karar yalnızca hizmet sunucularının durumunu hüküm altına almaktadır.

ABAD’ ın *Leyla Ecem Demirkan*⁹³ kararında hizmet alıcıları için yaptığı oldukça kısıtlayıcı yorum ile birlikte AB’ye vizesiz giriş kapsamında Abatay/Şahin, Soysal/Savatlı kararlarından elde edilen olumlu gelişmelerin sonrasında beliren umutları ne yazık ki kırmıştır. Avrupa Birliği içinde hizmet alanların serbest dolaşımı kurucu anlaşmalarla özel olarak belirtilmemiş, sonradan 73/148 sayılı Direktif md.1/b’de hüküm altına alınmıştır.⁹⁴ Kurucu anlaşmalarda hizmetlerin serbest dolaşımı kavramının kapsamına dahil olan üç temel öznenen (hizmet alanlar, hizmet sunanlar ve hizmetin kendisi) biri sayılan “hizmet alıcıları” yani pasif hizmetin, Ortaklık Hukukunda aynı şekilde yorumlanamayacağına dair kurucu anlaşmayla alakasız bir yorum ile hizmet sunma serbestisinin dışında bırakılmıştır. *Luisi v. Carbonne* kararına atıf ile hizmet alıcılarının Hizmet sunma serbestisi içinde olduğunu teyit etmesine rağmen ortaklık hukukunda bunun dayanağı bulunmadığını söylemiştir.⁹⁵ ABAD Kararının öncesinde sözcüsü Villalon’un açıklaması Bakanlar Konseyi’nin fikrine dayanmakta hizmet alıcıları için yapılacak bu denli geniş yorumun AB’nin münhasır yetki alanına giren ortak vize politikasının amaçlarını tehlikeye düşürür nitelikte olduğu şeklindedir.⁹⁶ Bu kararda yapılan kısıtlayıcı ve çelişkili yorum, hizmet alıcısı olarak vizesiz şekilde AB’ye giriş yapabilecek oldukça geniş bir kitlenin önünü kesmiştir.

---

⁹² C-228/06 19.02.2009. *Mehmet Soysal and Ibrahim Savatli v Bundesrepublik Deutschland*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62006CJ0228&qid=1589891397181&from=EN> p.57

⁹³ *Leyla Ecem Demirkan* C221/11, 24.09.2013; *Luisi ve Carbone* C-286/82, 31.1.1984

⁹⁴ 73/148 sayılı Direktifi metni :<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31973L0148&from=EN>

⁹⁵ C221/11, 24.09.2013 Demirkan Kararı p.58 vd.

⁹⁶ KAYA, Gözde, s. 197

Maddi Bakımdan hizmet sunma serbestisinin kapsamında ise hizmetin kendisinden bahsetmek gerekir. Hizmetin kendisinin üç önemli özelliği tam olarak “hizmet” tanımı yapabilmek için gereklidir. İlk belirleyici özellik, hizmetin ekonomik özelliğidir. Hizmet belirli bir ücret karşılığı olarak yapıldığında bu hakkın kapsamına dahil edilmektedir.⁹⁷ İkinci olarak hizmetin sınır ötesi özelliği hakkın kullanılması için gereklidir. Hizmetin en az bir öznesinin yurt dışı menşeli olması gerekir. Son olarak ise hizmetin geçici olması gerekir. Hizmetin geçicilik özelliği yerleşme serbestisinden ayırt edilmesine kaynak olan önemli bir belirteçtir.

Hizmetin uluslararası ABAD’ın *Abatay/Şahin*⁹⁸ Kararı, hizmet sunucularının sahip olduğu haklara açıklık getiren oldukça önemli kararlardan bir tanesidir. Abatay Mersin’de ana merkezi Almanya’ya kayıtlı bir firmada uluslararası taşımacılık yapan şoför olarak çalışmaktadır. Nadi Şahin ise Türk vatandaşlığından Alman vatandaşlığına geçiş yapmış Almanya merkezli bir taşımacılık firmasının sahibidir, aynı zamanda firmasında 17 Türk vatandaşı tır şoförünü istihdam etmektedir. Alman vatandaşı olmayan işçilere çalışma izni zorunluluğu getirilmesi ile birlikte söz konusu kişiler 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. Maddesinin ihlali söz olduğu iddiasıyla başvuru yapmışlardır. Uluslararası taşımacılık hizmetin Türkiye’den gelmesi veya Türkiye’ye gitmesi ile sınır ötesi özelliğini, şoförlerin firmalar tarafından iş sözleşmesi kapsamında istihdam edilmesi hizmetin ekonomik özelliğini ve son olarak, şoförlerin Almanya veya Türkiye arasında dönüşümlü şekilde gidip gelmelerini ve gittikleri ülkede ikamet niyetleri olmaması ise hizmetin geçicilik özelliğini barındırmaktadır. Bu sınıflandırmalara paralel olarak başvurucular, hizmet sunma serbestisi kapsamında değerlendirilmişler ve ortaklık hukukuna dayanarak çalışma iznine tabi tutulmalarının gerektiği ve çalışma izni almaları zorunluluğunun mevcut haklarından daha kötü hale getirilemeyeceğine dayanarak ABAD kişiler için kısıtlamanın kaldırılması kararı verilmiştir.

3.3. Ortaklık Hukukunda Yerleşme (İş Kurma) Serbestisi

Yerleşme serbestisi kurucu antlaşmada «*Kişinin kendi ülkesinden farklı bir AB üyesi devlette bağımsız şekilde mesleki faaliyetini yürütmesi ve sürekli kalma niyetiyle sabit bir ikamet edinmesini mümkün kılan hak.*» olarak tanımlanmıştır.

Yerleşme serbestisinin incelenebilmesi için öncelikle yerleşim yeri kavramının açıklanması yerinde olacaktır. Yerleşme serbestisinde kişinin yerleşim yerinden ayrılıp başka AB üyesi devlete yerleşmek amacıyla göç etmektedir. Yerleşim yeri kişinin sürekli olarak kalma niyetiyle bulunduğu ve hukuki ilişkilerini düzenlediği yerdir.⁹⁹ Kişinin yerleşme amacıyla gittiği ülkede yaşamsal

⁹⁷ ÇAKIROĞLU, Nurettin. s.25

⁹⁸ C-369/01;21.10.2003.

⁹⁹ ÇAKIROĞLU, syf.8

faaliyetlerini sürdürebilmesi için kendi ülkesinde yaptığı gibi bir çalışma faaliyetini gittiği ülkede de sürdürmesi ve kalıcı olma niyetinin bulunması gerekir. Hükmün maddi bakımdan uygulama alanının belirlenebilmesi açısından, kişi tarafından gerçekleştirilecek ekonomik faaliyetin *süreklilik unsuru* burada önem taşımaktadır.

İş kurma hakkının kişi bakımından uygulama alanına baktığımızda, gerçek ve tüzel kişilerin her kişi için de uygulanabilmektedir. Tüzel kişilerin şube açması veya merkezinin bulunması bu hak kapsamında değerlendirilmektedir. ¹⁰⁰ Çalışma faaliyetinin yerleşme serbestisi dahilinde olabilmesi için bağımsız şekilde yürütülmesi gerekir. Yani kişi bir iş sözleşmesi kapsamında ücret karşılığı çalışmamalı, kendi işinin sahibi olmalıdır.¹⁰¹ Süreklilik unsuru ile birlikte kendi işinin sahibi olma şartları pek çok noktada benzerlik gösteren hizmet sunma serbestisi ve yerleşme hakkının ayrıldığı noktalardır.

AB üyesi devletlerde Türk vatandaşlarının sahip olduğu iş kurma serbestliği yine üye devletlerin takdirindedir. Üye devletler ortaklık hukuku hükümleriyle yalnızca var olan hakları azaltmamak ve ilerletmek üzerinde anlaşmışlardır. Anlaşmaların taraflarınca mutabakata varılmış, doğrudan belirlenmiş yeknesak bir uygulama olmadığı gibi, kişilerin ülkelere giriş, kalış ve çalışma şartları üye devletlerce belirlenmektedir. Ortaklık hukukunun ilgili hükümleri yalnızca ortaklık anlaşması yapıldıktan sonra Türk vatandaşlarına getirilen kısıtlamaları ve hak kayıplarını engellemek işlevine sahiptir. Yine hizmet sunma serbestisindeki uygulamaya paralel olarak, Türk vatandaşlarının ülkeye giriş, kalış ve çalışma izinlerindeki kısıtlamalarında bu serbestiyi kısıtlayacak yeni uygulamalar getirmemekte taraflar anlaşmıştır.

Ülkeye giriş aşamasında yapılacak bir kısıtlamanın bu hakkın uygulanmasında engel teşkil edeceği *Tüm and Darı v.* kararında Katma Protokol 41. Maddesinin uygulama sınırları içerisinde olduğu belirlenmiştir. Ülkeye vizesiz olarak gelerek sığınma talebinde bulunan Tüm ve Darı ülkeye geçici olarak kabul edilmişler ve sonradan iş kurma serbestisi kapsamında pizzacı ve kuru temizlemeci sahibi olarak başvuruda bulunmuşlardır. Ülkeye girişlerinin ulusal düzenlemeler kapsamında yasal olmadığı dolayısıyla ülkede bulunuşları yasal olmadığı gerekçesi ile bu haktan yararlanamayacakları söylenerek başvuruları reddedilmiştir. Bunun üzerine gidilen kanun yollarında ABAD'a ön karar başvurusunda bulunulmuş ve Katma Protokol 41. Maddenin Türk vatandaşlarının AB üye devletine kabul/ilk giriş koşulları içinde uygulanıp uygulanamayacağını sorulmuştur. ABAD Abatay ve Savaş kararlarına atıfla vize ve benzeri giriş koşullarının hizmet sunma ve iş kurma serbestisinin bir parçası olarak, standstill hükmünün kapsamında olacağını yani yeni kısıtlamaların getirilmesinin iş kurma hakkının ihlali sayılabileceğini hüküm altına almıştır.¹⁰²

---

¹⁰⁰ ALTINIŞIK, syf.104

¹⁰¹ C-268/99, 20.11.2001. Jany and Others Kararında 71. Paragrafta Court "self-employed" için gerekli kriterleri saymıştır.

¹⁰² C-16/05, 20.09.2007 *Veli Tüm ve Mehmet Darı* savatlıp.51 vd.

Ülkeye yasal olarak girip sonradan yasa dışı hale gelen kişilerin de bu serbestiden yararlanabileceklerine dair *Abdülnasır Savaş* kararı uygulamalar açısından yol gösterici olmaktadır. Turist olarak 1 aylık vize ile gelen Savaş ve eşinin İngiltere'ye yerleşerek iki farklı işletme açtıkları ve daha sonra Ankara Antlaşması kapsamında iş kurma serbestisine dayanarak oturma izni başvurusu yapmışlar ve ilgili ulusal makam tarafından reddedilerek haklarında sınır dışı kararı verilmiştir. Tüm kanun yollarından geçerek temyiz aşamasında ABAD'a yapılan başvuruda ABAD Savaş ve eşinin de iş kurma serbestisinden kaynaklı olarak oturma izninden yararlanabilecekleri yorumunu yapmıştır¹⁰³.

4. Sonuç

Kişilerin serbest dolaşım hakkı konusundaki gelişmeler, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de öngörülenden farklı şekilde gerçekleşmiştir. Şu anki duruma baktığımızda, AB üyesi Devletlerde yaşayanlar da dahil olmak üzere tam anlamıyla bir serbest dolaşım hakkına sahip oldukları söyleyemeyiz. Türk işçilerinin üye Devletlerin vatandaşlarından farklı olarak, Birlik bünyesinde serbest dolaşımdan yararlanamamakla beraber, usulüne uygun bir şekilde giriş yaptığı ve çalışmış olduğu üye Devlette sadece bazı haklara sahip olabileceği ABAD kararlarında belirtilmiştir. Sonuç olarak, ortaklık mevzuatı düzenlemelerinin, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişilere yönelik olarak, bu mevzuat çerçevesinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü konusunda etkin olduğu söylenemez.

Ortaklık hukuku aile birleşimi hususunda doğrudan bir hüküm içermemekte; üçüncü ülke vatandaşı aile bireylerinin Avrupa Birliği üyesi devletlerde yine üçüncü ülke vatandaşı olan sponsorlar, yani aile mensupları ile birleşmelerini düzenleyen 2003/86 Sayılı Aile Birleşimi Direktifi çerçevesinde aile birleşimi hakkından Türk işçiler de faydalanabilmektedirler. Türk işçilerin haklarını somutlaştıran 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 7.maddesi, aile birleşimine ilişkin düzenlemelere temel teşkil etmekte, bununla birlikte, ortaklık hukuku çerçevesinde ortaya konan standstill hükümleri, Türk vatandaşlarının aile birleşimi hususu bakımından diğer üçüncü ülke vatandaşlarına göre daha avantajlı bir konum elde etmeleri bakımından önemli bir rol oynamaktadır.

Tüm Ortaklık Hukukuna ilişkin ilgili hükümleri ABAD kararları ve üye devlet uygulamaları ile birlikte değerlendirdiğimizde, AB ve Türkiye Ortaklık hukukunda Türk vatandaşların AB vatandaşları gibi serbestçe Avrupa Birliği üye devletlerine gidip, yerleşmelerine ilişkin bir hak açıkça öngörülüş değildir. 539/2001/AT sayılı Tüzüğün hükümleri gereğince Türk vatandaşları, üye devletlerin dışı sınırlarından giriş yaparken bir vizeye sahip olmak zorundadır. Buna karşılık,

¹⁰³ C-37/98, 11.05.2000 *Abdülnasır Savaş* kararı p. 60.

hizmetlerin serbest dolaşımı ve yerleşme serbestisine ilişkin mevcut durumun kötüleştirilmemesi kuralından, gümrük birliği temelinde gerçekleşen malların serbest dolaşımından ve ayrımcılık yasağından çıkan bir takım haklara sahip oldukları söylenebilir. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın Ankara Antlaşması, Katma Protokol ve ilgili Ortaklık Konseyi Kararları'nı yorumladığı kararlar, hem AB'ye üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının yasal durumuna hem de Türkiye - AB ilişkilerinin hukuki anlamda değerlendirilmesi açısından son derece önemli yer tutmaktadır. Türk vatandaşlarının üye ülkelerde serbest dolaşımı hakkı üzerine ABAD'ın vermiş olduğu bazı önemli kararlar sonucunda, Türk vatandaşlarının üye ülke vatandaşlarına tanınan nitelikte bir serbest dolaşım hakkına sahip olmadıklarını, Türkiye ile AB arasındaki ortaklık hukukunun, sadece belirli bir süre bir üye ülkede yasal olarak çalışan ve ikamet eden Türk vatandaşlarına bazı haklar tanıdığını ve bu hakların da üye ülkede geçirilen süreye bağlı olarak değişiklikler gösterdiğini görmekteyiz.

5. Kaynakça

- ALTINIŞIK, Ulvi. “Free Movement of Companies within the EU” <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/AnkaraBarReview/tekmakale/2012-1/7.pdf>
- CUYVERS, Armin. “Freedom of Establishment and the Freedom to Provide Services in the EU” https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/58828/Freedom_of_Establishment_and_the_Freedom_to_Provide_Services_in_the_EU.pdf?sequence=1
- ÇAKIROĞLU, Nurettin. “Avrupa Birliği – Türkiye Ortaklık Hukuku Ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Yerleşme Hakkı Ve Hizmetlerin Serbest Dolaşımı Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi” <http://www.ikg.gov.tr/wp-content/uploads/pdf/NurettinCakiroglu.pdf>
- GÖÇMEN, İlke ve TEZCAN, Narin “Avrupa Birliğindeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi” Ankara Barosu Dergisi, no.4 (2014): 609-621.
- GROENENDIJK, C. A., Maaïke Luiten, Ozan Turhan, and Margerite Turhan. “AB’de Türk Vatandaşlarının Hakları : Türk Vatandaşlarının Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Ile Türkiye Arasındaki Ortaklığa Dayalı Hakları.” 1st ed. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: İKV 251. İKV, 2011.
- KAYA, Gözde. “Avrupa Birliği Ve Türkiye Ortaklık Hukukunda Hizmet Alıcılarının Durumu: Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın Demirkan Davası”
- KÖKTAŞ Arif, “Avrupa Birliğinde işçilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk Vatandaşlarının Durumu”, ANKARA, 1999.
- KUTUCU, Ayşe Serçin. “Avrupa Birliği’nde Üçüncü Devlet Vatandaşlarının Serbest Dolaşımı : Ortak Sınır Denetimi ve Vize Politikası.” Seçkin/Hukuk: No: 1364. Seçkin Yayıncılık, 2014.
- ÖZCÜRE, Gürol. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği’nde Türk İşgücünün Serbest Dolaşımı: AT-İşgücüne Sağlanan Dolaşım Hakları. İstanbul Üniversitesi, 2011.
- PINAR, Hamdi. “Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa”
- SEVİMLİ, K. Ahmet ve Sercan Reçber. “Avrupa Birliği’nde İşçilerin Serbest Dolaşımı Ve Türk İşçilerinin Serbest Dolaşım Hakkı”, İstanbul Üniversitesi, 2014
- TEKİNALP Gülören - TEKİNALP Ünal, “Avrupa Birliği Hukuku”, 2. Baskı, Beta yayınları, İstanbul, 2000.

- ÜMİT, Ceyda. “Avrupa Birliği Hukukunda Üçüncü Ülke Vatandaşları : Tüm Yönleriyle Hak ve Statüleri.” Seçkin Yayıncılık Hukuk Kitapları Dizisi ;1229. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- 73/148 sayılı Direktifi
- 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı
- 2003/86 Sayılı Aile Birleşimi Direktifi
- TÜRKİYE İLE AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU ARASINDA BİR ORTAKLIK YARATAN ANLAŞMA (1963 Tarihli Ankara Anlaşması) Metni https://www.ab.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf
- AVRUPA BİRLİĞİ ANLAŞMASI VE AVRUPA BİRLİĞİNİN İŞLEYİŞİNE DAİR ANLAŞMA Türkçe Metin <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

5.1. Kararlar Kaynakçası

- “Abdülnasır Savaş kararı” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61995CJ0171&qid=1589907737038&from=EN>
- “Akman Kararı” Universität zu Köln resmî sitesi, erişim tarihi 20 Mayıs 2020. <http://www.uni-koeln.de/studenten/turk-unid/kararlar/12akman.htm>
- “Birden Kararı” C-1/97;26.11.1998
- “Bozkurt Kararı” C-434/93;06.06.1995
- “Demirel Kararı” C-12/86;30.09.1987
- “Eker Kararı” C-386/95;29.05.1997
- “Ergat Kararı” Universität zu Köln resmî sitesi, erişim tarihi 20 Mayıs 2020. <http://www.uni-koeln.de/studenten/turk-unid/kararlar/16ergat.htm>
- “Eroğlu Kararı” Universität zu Köln resmî sitesi, erişim tarihi 20 Mayıs 2020. <http://www.uni-koeln.de/studenten/turk-unid/kararlar/04eroglu.htm>
- “Genç Kararı” C-14/09; 4.02.2010
- “Günaydın Kararı” C-36/96;30.09.1997
- “Leyla Ecem Demirkan v Bundesrepublik Deutschland” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CJ0221&from=EN>
- “Luisi ve Carbone” C-286/82, 31.1.1984
- “Mehmet Soysal and Ibrahim Savatli v Bundesrepublik Deutschland.” C-228/06 19.02.2009. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62006CJ0228&qid=1589891397181&from=EN>
- “Nazlı Kararı” C-340/97;10.02.2000
- “Jany and Others” C-268/99, 20.11.2001. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61999CJ0268&qid=1589897015007&from=EN>

- “Sedef Kararı” C-230/03; 10.01.2006
- “Sürül Kararı” C-262/96;04.04.1999.
- “Tetik Kararı” C-171/95;23.01.1997
- “Toprak Kararı” C-300/09;09.12.2010
- “Koçak ve Örs Kararı” C-102/98 ve C-211/98 ;14.03.2000
- “Kol Kararı” C-285/95;05.06.1997
- “*Veli Tüm ve Mehmet Darı*” C-16/05, 20.09.2007 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62005CJ0016&qid=1589908450701&from=EN>